

**DOĞU KÖKENLİ KELİMELERDEKİ KELİME SONU
(B, C, D, G) ÜNSÜZLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE
ÖTÜMSÜZLEŞME SORUNU***

Erdoğan BOZ**

Özet: Türkiye Türkçesinde, Doğu kökenli kelimelerdeki kelime sonu (b, c, d, g) ünsüzlerinin imlâsı öteden beri dil bilgisi kitaplarında ve imlâ kılavuzlarında bahis konusu olmuştur. Ancak bu durumdaki kelimeler sözlük boyutuyla taranmamış ve konu üzerinde etraflıca durulmamıştır. Biz bu çalışmamızda, söz konusu kelimeleri bütünüyle tespit ederek konu üzerinde yorumlar yapmaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Ünsüzler, Ötümsüzleşme, Türkiye Türkçesi

Abstract: In Turkish, the spelling of voiced consonants (b, c, d, g) at word-end positions of the words of eastren origin has long been a matter of discussion in grammar books and spelling manuals. However, such words haven't been scanned in the context of lexicons, nor has the subject been thoroughly held. In this study, I have tried to determine all such words and comment on them.

Key words: Consonant, devoicing, Turkish

Dilimize girmiş doğu kökenli kelimelerin sonunda bulunan süreksiz-ötümlü **b, c, d, g** ünsüzlerinin nasıl yazılıp telâffuz edileceği çeşitli dilbilgisi kitaplarında ve imlâ kılavuzlarında yeterince açıklanmış ve belirgin bir kural ortaya çıkarılmıştır. Bu konuda söylenenleri şöylece özetlemek mümkündür: Muharrem Ergin, "Sonda Bulunmayan Sesler" bahsinde; Türkçede kelime ve hece sonunda umumiyetle b, c, d, g(i) sesleri bulunmadığını belirttikten sonra, "Türkçeye girmiş olan ve sonunda umumiyetle b, c, d, g(i) sesleri bulunduran yabancı kelimelerin sonundaki bu seslerin sedasızlaşması da bundandır" der (Ergin 1972: 69). Aynı konuda Tahir Nejat Gencan, sözcük sonlarında süreksiz yumuşak harfler (b, c, d, g) bulunmadığını söyledikten sonra sesteşleri bulunan (hac, had "sınır", Rab) ve sesteşleri bulunmayan (ab, şad, had "sivri") sözcüklerin b, c, d ile bitmesinin zorunlu görüldüğünü belirtir (Gencan 1979: 51). M. Kaya Bilgegil, "Türkçe kelimeler b, c, d, g harfleri ile bitmez, sonu bu harflerden biri olan yabancı asıllı kelimeleri de bu harflerin sertleriyle telâffuz ederiz" (Bilgegil 1981: 299) tespitinde bulunurken, Haydar Ediskun ise, "Türkçe bir kelimenin sonunda süreksiz-yumuşak ünsüzler (b, c, d, g) bulunmaz. Bunların yerine süreksiz-sertler (p, ç, t, k) bulunur. Yabancı dillerden dilimize girmiş bulunan kelimeler de bu kurala göre söylenir yazılırlar" demiştir (Ediskun 1985: 80). Bu konu TDK'nin yeni İmlâ Kılavuzu'nda (1996: 9); "Dilimizdeki alıntılarda da hac, şad ve yad gibi birkaç örnek dışında kelime sonunda tonsuzlaşma kuralına uyulmuştur" şeklinde izah edilmiştir.

* Bu yazı, 15-19 Eylül 1997 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan IX. Milli Türkoloji Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

** Yard. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Biz, yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerde açıklanmış olan bu konuyu daha geniş olarak işlemek istedik ve Türk Dil Kurumunca hazırlanmış olan Türkçe Sözlüğü (1988) tarayarak sonu b, c, d, g ünsüzleriyle biten Doğu kökenli kelimelerin dilimizde aldıkları şekilleri tespit etmeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise, ötümsüzleşmeyen ünsüzlerin sebeplerini tahlil ettik.

Doğu kökenli kelimelerin kelime sonu b, c, d, g ünsüzlerinin aldıkları şekiller:

1.

1. #b

a. #b: #b

Rabb (A)>Rab

şeb (F)>şeb

b. #b>#p

^câcâ'ib (A)>acayıp

^caceb (A)>acep

ahbâb (A)>ahbap

^cakreb (A)>akrep

^cale'l-hisâb (A)>alelhesap

^carab (A)>arap

a^csâb (A)>asap

ashâb (A)>ashap

^cayb (A)>ayıp

^cazâb (A)>azap

bâb (A)>bap

câzib (A)>cazip

celeb (A)>celep

celb (A)>celp

cenab (A)>cenap

ceyb (A)>ceyp

cevâb (A)>cevap

cezb (A)>cezp

cunub (A)>cünüp

çûb (F)>çöp

darb (A)>darp

der-^cakab (F-A)>derakap

dûlâb (A)>dolap

edeb (A)>edep

edîb (A)>edip

erbâb (A)>erbap

esvâb (A)>esvap

fecr-i kazib (A)>fecr-i kazip

gâ'ib (A)>gaip

garib (A)>garip

garb (A)>garb

gasib (A)>gasıp

gasb (A)>gasp

gayb (A)>kayıp

gazab (A)>gazap

gazûb (A)>gazup

gıyâb (A)>gıyap

girdâb (F)>girdap

gorâb (F)>curâb (A)>çorap

habîb (A)>habip

habb (A)>hap

harâb (A)>harap

harb (A)>harp

haseb (A)>hasep

hatûb (A)>hatip

hisâb (A)>hesap

hicâb (A)>hicap

hitâb (A)>hitap

ızdırâb (A)>ıstırap

^cicâb (A)>icap

ictinâb (A)>içtinap

iltihâb (A)>iltihap

inkılâb (A)>inkılap

intihâb (A)>intihap

intisâb (A)>intisap

i^crâb (A)>irap

irtikâb (A)>irtikap

isti^cab (A)>istiap

isticvâb (A)>isticvap

itâb (A)>itap

kalîb (A)>kalıp

kalb I (A)>kalp

kalp II (A)>kalp

kalb III (A)>kalp

ka^cb>kâp
kassâb (A)>kasap
kebâb (A)>kebab
kinnâb (A)>kınnap
kitâb (A)>kitap
kullâb (A)>kullap
kutb (A)>kutup
kûb (A)>küp
lakab (A)>lakap
maglûb (A)>mağlup
magrib (A)>mağrip
mahbûb (A)>mahbup
mahcûb (A)>mahçup
mahleb (A)>mahlep
mahsûb (A)>mahsup
munsabb (A)>munsap
mansib (A)>mansip
miskab (A)>matkap
matlûb (A)>matlup
meclûb (A)>meclup
mezcûb (A)>mezczup
meh-tâb (A)>mehtap
mekteb (A)>mektep
mektûb (A)>mektup
mensûb (A)>mensup
mergûb (A)>mergup
merkeb (A)>merkep
meşreb (A)>meşrep
mezheb (A)>mezhep
mizrâb (A)>mızrap
mihrâb (A)>mihrap
muka^{cc}ab>mik^cab (A)> mikâp
mu^cakkib (A)>muakkip
mu^cazzeb (A)>muazzep
mûcib (A)>mucip
muhaddeb (A)>muhaddep
muhârib (A)>muharip
muhâsib (A)>muhasip
muhâtâb (A)>muhatap
muhibb (A)>muhip
munkalib (A)>munkalip
munsabb (A)>munsap
murâkib (A)>murakıp
musahib (A)>musahip

musâb (A)>musap
muztarib (A)>mustarip
muta^cassib (A)>mutaasıp
mutatabbib (A)>mutatabbip
mu^czib (A)>muzip
mucerreb (A)>mücerrep
mu'eddeb (A)>müeddep
mukteseb (A)>müktesep
munasib (A)>münasıp
muntesib (A)>müntesip
murekkebI (A)>mürekkep
murekkebII (A)>mürekkep
muretteb (A)>müretteb
murettib (A)>mürettip
murtekib (A)>mürtekip
musebbib (A)>müsebbip
mustebidd (A)>müstebit
mute^câkib (A)>müteakip
mutenasib (A)>mütenasıp
mutenâvib (A)>mütenavip
muzebzeb (A)>müzebzeb
muzehheb (A)>müzehheb
nâ'ib (A)>naip
nasîb (A)>nasip
necîb (A)>necip
neseb (A)>nesep
nikâb (A)>nikap
râhib (A)>rahip
rakîb (A)>rakip
rebâb (A)>rebap
receb (A)>recep
regâ'ib (A)>regaip
reisü'l-küttâb (A)>reisülküttap
rebâb (A)>rebap
rub^c (A)>urup
sâhib (A)>sahip
sa^clep (A)>salep
salîb (A)>salip
sebeb (A)>sebep
sekte-i kalb (A)>sekteikalp
selb (A)>selp
serâb (A)>serap
sevâb (A)>sevap
sincâb (A)>sincap

sulb (A)>sülp
 şabb (A)>şap
 şahâb (A)>şahap
 şerâb (A)>şarap
 şeref-yâb (A-F)>şerefyâp
 şurûb (A)>şurup
 ta^Caccub (A)>taaccüp
 ta^Cassub (A)>taassup
 tabîb (A)>tabip
 tagallub (A)>tagallüp
 tahrîb (A)>tahrip
 takarrüb (A)>takarrüp
 ta^Ckîb (A)>takip
 taklîb (A)>taklip
 takrîb (A)>takrip
 taleb (A)>talep
 tasallub (A)>tasallüp
 tasvîb (A)>tasvip
 ta^Cyîb (A)>tayip
 ta^Czîb (A)>tazip
 te^Câkub (A)>teakup
 te'dîb (A)>tedip
 te'eddüb (A)>teeddüp
 tekzîb (A)>tekzip
 tenâsub (A)>tenasüp
 tensîb (A)>tensip
 terekküb (A)<terekküp
 teressüb (A)>teressüp
 terettüb (A)<terettüp
 tenkîb (A)>tenkip
 tertîb (A)>tertip
 tesâhub (A)>tesahup
 tesâlub (A)>tesalüp
 teseyyub (A)>teseyyüp
 tezhîb (A)>tezhip
 tîbb (A)>tıp
 turub (A)>turp
 turâb (A)>türap
^Cunnâp (A)>hünnap
 usturlâb (Yun.)>usturlap
 uslûb (A)>üslup
 vacîb (A)>vacip
 vişne-âb (A)>vişnap

zarb (A)>zarp
 zâtü'l-cenb (A)>zatülcenp
 zehâb (A)>zehap

2. #c

a. #c: #c

hacc (A)>hac

b. #c>#ç

birinc I (F)>pirinç
 birinc II (F)>pirinç
 burc (A)>burç
 derc (A)>derç
 evc (A)>evç
 felc (A)>felç
 ferc (A)>ferç
 fevc (A)>fevç
 gulâc (F)>güllaç
 halîc (A)>haliç
 hallâc (A)>hallaç
 harac (A)>haraç?
 hâric (A)>hariç
 ihrâc (A)>ihraç
 ihtilâc (A)>ihtilaç
 ihtiyâc (A)>ihtiyaç
^Cilâc (A)>ilâç
 intâc (A)>intaç
 istihrâc (A)>istihraç
 istimzâc (A)>istimzaç
 istintâc (A)>istintaç
 iz^Câc (A)>izaç
 izdivâc (A)>izdivaç
 kulunmc (A)>kulunç
 mahrec (A)>mahreç
 meflûc (A)>mefluç
 mi^Crâc (A)>miraç
 mizâc (A)>mizaç
 muhtûc (A)>muhtaç
 muheyyic (A)>müheyyiç
 mundemic (A)>mündemiç
 munderic (A)>münderiç
 muverric (A)>müverriç
 muteheyyic (A)>müteheyyiç
 muzic (A)>müziç
 nesc (A)>nesiç

râyic (A)>rayiç
revâc (A)>revaç
sadrenc (F)>santranç
serrâc (A)>saraç
şerc (A)>şerç
tâc (A)>taç
tedrîc (A)>tedriç
teferruc (A)>teferrüç
teheyyuc (A)>teheyyüç
tehyîc (A)>tehyiç
temevvuc (A)>temevvüç
tervîc (A)>terviç
turunc (F)>turunç
tuveyc (A)>tüveyç
vekîl-iharc (A)>vekilharç
zâc (A)>zaç
zevc (A)>zevç

3. #d

a. #d: #d

^cadd (A)>ad
hadd (A)>had
hâdd (A)>hâd
şâd (F)>şad
^cûd (A)>öd
yâd (F)>yad

b. #d>#t

âbâd (F)>abat
^caded (A)>adet
^câded (A)>âdet
ahfâd (A)>ahfat
^cahd (A)>ahit
^câ'id (A)>ait
^cakâ'id (A)>akait
^cakd (A)>akt
^câkid (A)>akit
^canûd (A)>anut
âzâd (F)>azat
bârûd (A)>barut
bend (F)>bent
ber-bâd (F)>berbat

ber-mutâd (F-A)>bermutat
bed (F)>bet
bu^cd (A)>buut
câmid (A)>camit
cedîd (A)>cedit
cehd (A)>ceht
cellâd (A)>cellat
cesed (A)>ceset
cedd (A)>cet
cihâd (A)>cihat
cild (A)>cilt
cerîd (A)>cirit
dâmâd (F)>damat
der-bend (F)>derbent
derd (F)>dert
eb^câd (A)>ebat
ebced (A)>ebcet
ebed (A)>ebet
efrâd (A)>efrat
emrûd (F)>armut
evlâd (A)>evlat
evrâd (A)>evrat
fâsid (A)>fasit
fend (A)>fent
ferd (A)>fert
feryâd (A)>feryat
fesâd (A)>fesat
gûgird (F)>kükürt
guşâd (F)>küşat
hafîd (A)>hafit
hamd (A)>hamt
hasâd (A)>hasat
hased (A)>haset
hasûd (A)>hasut
hudhud (A)>hüthüt
hudûd (A)>hudut
îcâd (A)>icat
ictihâd (A)>içtihat
imdâd (A)>imdat
^cinâd (A)>inat
infirât (A)>infirat
in^cikâd (A)>inikat
inşâd (A)>inşat
îrâd (A)>irat

isnâd (A)>isnat	medd (A)>met
istib ^C âd (A)>istibat	mevcûd (A)>mevcut
istibdâd (A)>istibdat	mevlid (A)>mevlit
isti ^C dâd (A)>istidat	mevrûd (A)>mevrat
istimdâd (A)>istimdat	mevcûd (A)>mevcut
istinâd (A)>istinat	mezâd (A)>mezat
istirdâd (A)>istirdat	mi ^C âd (A)>miat
istitrâd (A)>istitrat	mîlâd (A)>milat
i ^C tikâd (A)>itikat	mûcid (A)>mucit
i ^C timâd (A)>itimat	mu ^C îd (A)>muit
i ^C tiyâd (A)>itiyat	mukallid (A)>mukallit
ittirâd (A)>ittirat	mukayyid (A)>mukayyit
ittihâd (A)>ittihat	muktesid (A)>muktesit
kadîd (A)>kadit	murâd (A)>murat
kal ^C a-bend (A-F)>kalebent	mu ^C tâd (A)>mutat
kand (A)>kant	mu ^C tekid (A)>mutekit
kasd (A)>kast	mu ^C temed (A)>mutemet
kayd (A)>kayıt	muttarid (A)>muttarit
kemend (F)>kement	muvahhid (A)>muvahhit
kesâd (A)>kesat	mucâhid (A)>mücahit
kelîd (A)>kilit	mucellid (A)>mücellid
kûşe-bend (F)>köşebent	mucerrred (A)>mücerret
lâciverd (F)>lacivert	muctehid (A)>müçtehit
lahd (A)>lâhit	mu'ebbed (A)>müebbet
lâ-kayd (A)>lâkayıt	mufred (A)>müfret
levend (F)>levent	mufsid (A)>müfsit
mâba ^C d (A)>mabat	mulhid (A)>mülhit
ma ^C bed (A)>mabet	munekkid (A)>münekkit
ma ^C bût (A)>mabut	munferid (A)>münferit
ma ^C hûd (A)>mahut	murîd (A)>mürıt
mak ^C ad (A)>makat	murşîd (A)>mürşit
maksad (A)>maksat	murd (F)>mürt
maksûd (A)>maksut	murted (A)>mürted
matrûd (A)>matrut	musâ ^C id (A)>müsait
meded (A)>medet	musta ^C idd (A)>müstait
mârid (A)>meret	mustezad (A)>müstezat
merd (F)>mert	muşâhid (A)>müşahit
mescid (A)>mescit	mute ^C addid (A)>müteaddit
mesned (A)>mesnet	mute ^C ahhid (A)>müteahhit
mes ^C ûd (A)>mesut	mutekâ'id (A)>mütekait
meşhed (A)>meşhet	mutereddid (A)>müteredit
meşhûd (A)>meşhut	mutesânid (A)>mütesanit
	mutevellid (A)>mütevellit

mutezâid (A)>mütezayit	tecerrud (A)>tecerrüt
muttehid (A)>müttehit	tecrîd (A)>tecrit
nakd (A)>nakit	tecvîd (A)>tecvit
na ^C l-bend (A-F)>nalbant	teyyud (A)>teyyüt
nâ-merd (F)>namert	teferruc (A)>teferruç
namzed (F)>namzet	teferrud (A)>teferrüt
nevmîd (F)>nevmit	tehdîd (A)>tehdit
nezd (F)>nezt	tekâ ^C ud (A)>tekaüt
pûlâd (F)>pulat	tek'îd (A)>tekit
râkid (A)>rakit	temcîd (A)>temcit
rasad (A)>rasat	temdîd (A)>temdit
râsid (A)>rasıt	temerrud (A)>temerrüt
redd (A)>ret	tenkîd (A)>tenkit
reşîd (A)>reşit	ter-bend (F)>tülbent
rind (F)>rint	tereddud (A)>tereddüt
saded (A)>sadet	terîd (F)>tirit
sevâd (A)>sevat	terkib-i bend (A-F)>terkibibend
sened (A)>senet	tesânud (A)>tesanüt
seped (F)>sepet	tesvîd (A)>tesvit
ser-âzâd (F)>serazat	teşdîd (A)>teşdit
ser-hadd (F-A)>serhat	teşehhud (A)>teşehhüt
serd (F)>sert	tevellut (A)>tevellüt
sedd (A)>set	tevhîd (A)>tevhit
seyyid (A)>seyit	tevlît (A)>tevlid
semîd (A)>simıt	te'yîd (A)>teyit
sû'-i kasd (A)>suikast	tezâdd (A)>tezat
şâhid (A)>şahit	tezâyud (A)>tezayüt
şâyed (F)>şayet	tezyîd (A)>tezyit
şedîd (A)>şedit	^C ûd (A)>ut
şedd (A)>şet	^C utârid (A)>utarit
şehîd (A)>şehit	umîd (F)>ümit
ta ^C ahhud (A)>taahhüt	ustâd (F)>üstat
ta ^C ammud (A)>taammüt	va ^C d (A)>vaat
ta ^C annud (A)>taannut	vâhid (A)>vahit
ta ^C dâd (A)>tadat	vârid (A)>varit
taşahhud (A)>taşahhüt	vecd (A)>vecit
tahdîd (A)>tahdit	veled (A)>velet
takayyud (A)>takayyüt	veliyy- ^C ahd (A)>veliaht
taklîd (A)>taklit	velûd (A)>velut
takyîd (A)>takyit	verîd (A)>verit
tarassud (A)>tarassut	vird (A)>virt
tard (A)>tart	vucûd (A)>vücut
tecdîd (A)>tecdit	vurûd (A)>vürüt
teceddud (A)>teceddüt	yâhûd (F)>yahut

yezîd (A)>yezit
 zâhid (A)>zahit
 zâ'id (A)>zait
 zebân-zed (F)>zebanzet
 zerâvend (A)>zeravent
 zidd (A)>zıt
 zi-l-yed (A)>zilyet
 zuhd (A)>züht
 zumurrud (A)>zümürüt>zümrüt

4. #g

a. #g>#ğ
 bâğ (F)>bağ
 bâlig (A)>baliğ
 belîg (A)>beliğ
 çerâg II (F)>çırağ
 dâğ (F)>dağ
 dimâg (A)>dimağ
 dirîg (F)>diriğ
 fârig (A)>fariğ
 iblâg (A)>iblağ
 ifrâg (A)>ifrağ
 istifrâg (A)>istifrağ
 meblâg (A)>meblağ
 tebellug (A)>tebellüğ
 teblîg (A)>tebliğ

tîg I (F)>tığ
 tîg II (F)>tığ

b. #g>#k

âveng (F)>hevenk
 ceng (F)>cenk
 çeng (F)>çenk
 çerâg III (F)>çırak
 fişeng (F)>fişek
 freng (F)>frenk
 gul-bang (F)>gülbank
 reng (F)>renk
 samg (A)>zamk

c. #g>#ø

çerâg I (F)>çıra

ç. #g: #g

peleng (F)>peleng

Sonuç:

Bu bölümde söz konusu ünsüzlerin **değişme** ve **korumma** sebepleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır:

Değişme konusunda özellikle Jean Deny'nin görüşlerini aktarmak istiyorum:

“Türkiye Türkçesi de diğer Türk dilleri gibi kelime sonundaki süreksiz ünsüzlerin tonsuzlaşmasına boyun eğer. Türkiye Türkçesinde bir kelime tonlu ünsüzle veya sızıcı sesle (tonlu veya tonsuz) bitebilir ama patlayıcı bir ünsüz söz konusu olduğu zaman bu seslerin sert söylenişleri olan **p, t, ç, k** üstün gelir ve sondaki ünsüz olarak görülürler.

Bu tonsuzlaşma eğilimi, Batı Türkçesinde eski Arap yazısıyla frenlenmiştir. Yeni yazı körü körüne ve belki de biraz da mübalağalı olarak, her yerde tonsuzları bile bile koyarak olayı normalleştirdi. Oluşumlar özellikle yabancı kelimelerin yazılışlarında aceleye getirildi ve aşırıya kaçıldı.

Genellikle Arapça ve diğer yabancı özeli isimler için de aynı olay söz konusudur...” (Deny 1995: 78-79).

Bu tespitten yola çıkarak Türkçede zaten var olan kelime sonlarındaki ötü-

süzleşme eğilimi, özellikle Türkiye Türkçesi döneminde aşırıya kaçılarak hem Türkçe hem de yabancı kelimelerde bir kural haline getirilmiştir. Bu kuralın oluşumunda telâffuzun çoğu kere dikkate alınmadığı açıktır. Bugün hem imlâ kılavuzlarının hazırlanışında hem de sözlüklerdeki madde başlarının tespitinde aynı anlayışın egemen olduğunu kolayca anlayabiliriz.

Bizim konumuzu araştırma alanımız da **sözlük** ve **imlâ kılavuzu** olduğundan, doğal olarak telâffuz sorununa sınırlı bir temas olacaktır.

Korunma örnekleri ve sebepleri, aşağıda geniş bir şekilde işlenecektir:

A. Doğu kökenli kelimelerin kelime sonu #b ünsüzleri;

Tespit ettiğimiz toplam 198 örnekten 196'sı ötümsüzleşmeye uğramış, ötümsüzleşme oranı % 99, ötümsüzleşmeyen 2 örneğin oranı % 1'dir.

rabb:

1. Öncelikle ötümsüzleşme hâlinde, sesteşi olan **rap** ("Birdenbire durmak" anlamında yansıma) kelimesi ile karışabileceğinden aynen kalmış olmalı. Burada ötümlülük ve ötümsüzlüğün "ayırıcı özellik" olarak anlam ayırmada bir görev üstlendiği hatırlanmalıdır (Aksan 1990: 64).
2. Bu kelimenin daha çok iyelikli şekillerinin (**Rabbim, Rabbimiz**) kullanılması buna karşılık yalın halinin pek kullanılmaması ötümsüzleşmeyi engellemiştir.
3. Kelimenin aslında çift ünsüz bulunması (**rabb>rab**), sondaki sesin kendini koruması bakımından da önemlidir. Jean Deny, kitabında bu kelimeyi (**rap**) şeklinde ötümsüz olarak göstermiştir (Deny 1995: 79).
4. Kelimenin, çoğunlukla kalıplaşmış bir ünlem (**yârab!**) olarak kullanımı da etkili olabilir.
5. Yine kelimenin mukaddes bir kavramı karşılması, psikolojik sebeple korunmasını sağlamış olmalıdır.
6. Bütün bunların yanında, tek heceliliği de korunma sebebi olarak görmek mümkündür.

şeb:

1. Herhangi bir kelime ile sesteş olma ihtimali bulunmamasına rağmen ötümsüzleşmeye uğramamıştır.
2. Kullanım sıklığı, korunmada önemli bir etken olarak görünüyor.
3. Yeni yazıya aktarılmış Osmanlıca metinlerde, sık sık görülebilen bu kelimenin aslını koruma endişesi de etkili olabilir.
4. Tek hecelilik de korunma için, her zaman ileri sürülebilir.

B. Doğu kökenli kelimelerin kelime sonu #c ünsüzleri;

Tespit ettiğimiz toplam 54 örnekten 53'ü ötümsüzleşmeye uğramış, ötümsüzleşme oranı % 98.2, ötümsüzleşmeyen 1 örneğin oranı ise % 1.8'dir.

hac:

1. Ötümsüzleşmesi halinde sesteşi olan **haç** (Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim) kelimesi ile karışabileceğinden ötümsüzleşmemiştir.
2. Kelimenin sonunda çift ünsüz bulunması, sondaki sesin korunması bakımından oldukça önemlidir. Jean Deny, kitabında bu kelimeyi (**haç**) şeklinde ötümsüz olarak göstermiştir (Deny 1995: 79).
3. Tek hecelilik burada da söylenebilir.

C. Doğu kökenli kelimelerin kelime sonu #d ünsüzleri;

Tespit ettiğimiz toplam 249 örnekten 243'ü ötümsüzleşmeye uğramış, ötümsüzleşme oranı % 97.6, ötümsüzleşmeyen 6 örneğin oranı % 1.8'dir. Ötümsüzleşmeyen altı kelime:

ad:

1. Ötümsüzleşmesi halinde sesteşi olan **at** (Atgillerden binme, yük çekme veya taşıma gibi hizmetlerde kullanılan memeli hayvan) kelimesi ile karışabileceğinden aynen kalmıştır.
2. Ayrıca bu kelimenin yalın hali dışında genellikle **addetmek** veya **addolunmak** şeklinde kullanılması ötümsüzleşmeyi engellemiş olmalıdır.
3. Kelimenin aslında çift ünsüz (^ç**add>ad**) bulunması yine sondaki sesin korunması bakımından oldukça önemlidir.
4. Tek hecelilik ve kullanım sıklığı.

had ve hâd kelimeleri:

1. Ötümsüzleşmeleri halinde sesteş olan **hat** (çizgi) ile karışabileceklerinden ötümsüzleşmemişlerdir.
2. Yine her iki kelimenin aslında çift ünsüz (**hadd>had, hâdd>had**) bulunması korunmanın önemli bir etkeni olarak görünüyor.
3. Özellikle, **hâd** kelimesindeki uzun ünlü, korunmayı sağlayan diğer bir etken olabilir.
4. Bu kelimelerin daha çok iyelik ekili şekillerinin kullanımı da göz ardı edilmemelidir.
5. Tek hecelilik ve kullanım sıklığı her zaman söylenebilir.

şâd:

1. Ötümsüzleşmesi halinde sesteşi olan **şat** (Sığ sularda ağır yükleri taşımak için kullanılan, altı düz bir çeşit tekne) kelimesi ile karışabileceğinden ötümsüzleşmemiştir.
2. Bu kelimenin, çoğunlukla **ol-** yardımcı fiilliyle bir birleşik fiil yapısı içinde kullanılıyor olması da korunmanın önemli bir sebebi olarak gözüküyor.
3. Kelimedeki uzun ünlü korunmanın başka bir etkeni olmalı.
4. Tek hecelilik ve kullanım sıklığı da düşünülebilir.

ûd (öd ağacı):

1. Bu kelime dilimize **öd** olarak geçmiş, bu haliyle sesteşi olan **öd** (karaciğerin salgıladığı yeşil, sarı renkte acı sıvı, safra) kelimesi ile karışabilme ihtimaline rağmen böyle kalmıştır.
2. Diğer yandan kelime ötümsüzleşerek **ut** olsaydı; sesteşleri olan **ut** (utanma duygusu) ve **ut<ûd** (Türk müziği araçlarından iri karınlı, kirişli, mızraplı çalınan çalgı) ile sesteş olacaktı.
3. Kelimedeki uzun ünlü de korunmada göz ardı edilmemelidir
4. Tek hecelilik ve kullanım sıklığı önemli bir etken olsa gerek.

yâd:

1. ötümsüzleşmesi halinde sesteşleri olan **yat** (kalkan ve zırh gibi korunma aracı) veya **yat<yacht** (özel gezinti gemisi) kelimeleri ile karışabileceğinden ötümsüzleşmemiştir.
2. Bu kelimenin, çoğunlukla **et-** ve **ol-** yardımcı filleriyle bir birleşik fiil yapısı içinde kullanılıyor olması da korunmanın önemli bir sebebi olarak gözüküyor.
3. Kelimedeki uzun ünlü, yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, korunmada önemli bir etken.
4. Tek hecelilik ve kullanım sıklığı burada da söylenebilir.

Ç. Doğu kökenli kelimelerin kelime sonu #g ünsüzleri;

1. Kelime sonu **#g** ünsüzleri ünlüler komşuluğunda sızıcılaşarak **ğ#** olmuştur. Tespit ettiğimiz 28 örnekten 17'si sızıcılaşmış, oranı % 60.7'dir.
2. Kelime sonu **#g** ünsüzleri 1 örnek hariç, toplam sekiz örnekte ünsüzler (**n**, **m**) komşuluğunda ötümsüzleşerek **#k** olmuştur. Bunun oranı ise % 32.3'tür.
3. Kelime sonu **#g** ünsüzü bir örnekte (**çerâğ>çıra**) eriyerek **#ø** olmuştur. Aksi halde sesteşi olan **çerağ** veya **çırak** kelimeleri ile karışabilecekti. Bunun oranı ise % 3.5'tir.
4. Kelime sonu **#g** ünsüzü 1 örnekte (**peleng: peleng**) ötümsüzleşmemiş **#g** şeklinde kalmıştır. Bunun oranı da % 3.5'tir. Bu kelime yukarıdaki **b** maddesine göre **pelenk** şeklinde olması gerekiyordu. Söz konusu kelime TDK İmlâ Kılavuzunda da aynı şekilde yazılmıştır. Buna sebep olarak, kelimenin kullanım sıklığını söylemek mümkünse de aynı durumda sayabileceğimiz başka örneklerin ötümsüzleşmiş olması bir başka sebebi gerekli kılmaktadır. Şimdi de sonuçları bir tablo halinde sunmak istiyoruz:

	Ötümsüzleşen		Ötümlü kalan					
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %				
#b	196	99	2	1				
#c	53	98.2	1	1.8				
#d	243	97.6	6	1.8				
#g	g>k		g>ğ		g:g		g>ø	
	9	32.3	17	60.7	1	3.5	1	3.5

Kaynaklar

- AKSAN, Dođan (1990) *Her Yönuyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim) II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1981) *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- DENY, Jean (1995) *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)* (Çeviren Oytun Şahin) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EDISKUN, Haydar (1985) *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ERGIN, Muharrem (1972) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Minnetođlu Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat (1979) *Dilbilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmlâ Kılavuzu* (1996) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük I-II* (1988), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.